

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 08 | pp. 316-321 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH VA UNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Jumaniyazova Feruza Rajabovna

“International School of Finance Technology and Science”

instituti dotsenti., PhD.,

feruzalisher@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1838-3746

Annotatsiya: Ushbu maqolada soliq qarzdorligini undirish, qarzdorlikni bartaraf etish, qay holatlarda qarzdorlik vujudga kelishini o‘rganish, soliq to‘lash vaqtlar haqida malumotlar keltirilgan. Soliq tushunchasi, qay holatda soliqlar o‘z vaqtida to‘lanishi haqida tushunchalar yuritiladi va ularni bartaraf etish yo‘llari izlanadi. Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarning, shu jumladan jismoniy shaxslarning soliq qarzlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Soliq tushunchasi, soliqlar va yig‘imlar soliq qarzdorligi vujudga kelishi, soliq to‘lovchilar.

Аннотация: В данной статье содержится информация о взыскании налоговой задолженности, погашении задолженности, изучении ситуаций, при которых возникает задолженность, и времени уплаты налога. Обсуждается понятие налога, при котором налоги уплачиваются вовремя, и искиваются пути их устранения. Юридические лица и индивидуальные предприниматели, в том числе анализ налоговой задолженности физических лиц.

Ключевые слова: Понятие налога, налоги и сборы, налоговая ответственность, налогоплательщики.

Abstract: This article contains information about collecting tax debt, eliminating debt, studying the situations in which debt arises, and the time of tax payment. The concept of tax, in which case taxes are paid on time, are discussed and ways to eliminate them are sought. Legal entities and individual entrepreneurs, including the analysis of tax debts of individuals.

Key words: The concept of tax, taxes and fees, tax liability, taxpayers.

Kirish (Introduction/Введение).

Bugungi kunda mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar tadbirkorlikni jadal qo‘llab-quvvatlash bilan birgalikda soliq tizimini ham keng rivojlantirishga qaratilgan. Soliq tizimi, soliqlar - davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solishda eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Shunga ko‘ra, mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridanoq barcha sohalar singari soliq sohasida ham ko‘plab islohotlar amalga oshirildi. Ushbu masala yuzasidan olib borilgan ishlar nafaqat soliqlar va yig‘imlarni undirish orqali, balki soliq qarzdorligini kamaytirgan holda davlat budjetini

to'ldirishga qaratilgan. Soliq to'lovchining soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq yuzaga keladigan majburiyati soliq majburiyati deb e'tirof etiladi¹.

Soliq majburiyatini bajarish uchun soliq to'lovchi:

soliq solish obektlari va soliq solish bilan bog'liq obektlarni aniqlashi hamda ularning hisobini yuritishi;

moliyaviy va soliq hisobotini tuzishi hamda uni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etishi;

soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'z vaqtida hamda to'liq miqdorda to'lashi shart.

Soliq majburiyatini bajarish bevosita soliq to'lovchi tomonidan amalga oshiriladi, qonunlarga muvofiq soliq majburiyatini bajarish boshqa shaxsga yuklatiladigan hollar bundan mustasno.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining asosiy qismi aynan soliqlar hisobidan shakllanishi bizga ma'lum. Soliqlar belgilangan muddatda va to'liq hajmda tushishi davlat miqyosida amalga oshirilayotgan barcha chora-tadbirlarning ya'ni budjet va maqsadli jamg'armalarning xarajat qismini o'z vaqtida moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Soliq to'lovchining muayyan soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash, mavjud soliq qarzini uzish majburiyati soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati deb hisoblanadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati soliq to'lovchining hisobvarag'ida yetarlicha pul mablag'lari bo'lgan taqdirda, tegishli soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash uchun bankka to'lov topshiriqnomasi taqdim etilgan paytdan e'tiboran, soliq yoki boshqa majburiy to'lov naqd pul mablag'lari bilan to'langanda yesa pul summasi bankka yoki vakolatli organ kassasiga topshirilgan paytdan e'tiboran bajarilgan deb hisoblanadi. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasi tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organlarning depozit hisobvaraqlariga o'tkazilganligi to'g'risidagi to'lov hujjatlarining ko'chirma nusxalari soliq to'lovchi tomonidan davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan taqdirda ham bajarilgan deb hisoblanadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shuningdek moliyaviy sanksiyalar budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi tartibda o'tkaziladi:

asosiy summa;

hisoblangan penya;

jarimalar.

Yuridik shaxsni tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, ixtiyoriy tugatish hollari bundan mustasno' tugatuvchi besh kunlik muddat ichida bu haqda davlat soliq xizmati organiga yozma shaklda ma'lum qiladi. Yuridik shaxsni ixtiyoriy tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ bu haqda davlat soliq xizmati organini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda xabardor etadi.

¹ <https://lex.uz/acts/-1286558>

Yuridik shaxs davlat soliq xizmati organiga tugatish balansini taqdim etish bilan bir vaqtda hisobotlarni hamda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha hisob-kitoblarni taqdim etishi shart.

Vafot etgan jismoniy shaxsning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha soliq majburiyati summasi meros qilingan mol-mulk qiymatidan ortiq bo'lgan taqdirda, vafot etgan jismoniy shaxsning soliq yoki boshqa majburiy to'lovni to'lash bo'yicha qarzining qolgan summasi umidsiz qarz deb e'tirof etiladi.

Merosxo'r bo'lmagan taqdirda, vafot etgan jismoniy shaxsning soliq qarzi umidsiz qarz hisoblanadi.

Soliq qarziga ega bo'lgan jismoniy shaxs vafot etgan taqdirda, jismoniy shaxs hisobga qo'yilgan va (yoki) uning mol-mulki turgan joydagi davlat soliq xizmati organi vafot etgan shaxsning merosxo'ri (merosxo'rlari) to'g'risida axborot olingan paytdan e'tiboran o'ttiz kun ichida unga (ularga) soliq qarzi borligini ma'lum qilishi shart.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Mamlakatda moliya va soliq tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari, shu jumladan, soliqlar va yig'implarni undirishning ayrim masalalari qator xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Mazkur masala bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan xorijlik olim Margherita Ebraico (2015) mamlakatda soliqlar va yig'implarni undirilishini rivojlantirish va rag'batlantirish bilan bir qatorda soliq qarzi mavjud bo'lgan soliq to'lovchilarga qat'iy choralar qo'llanilishini, soliqlar va yig'implar undirilishi bo'yicha soliq qarzlarning kamayishi va kelgusida ularning vujudga kelishini oldini olishda ijobiy samara berishini ta'kidlab o'tadi.

Xorijlik olim Michael Brostek (2009) esa o'z tadqiqotida soliq qarzini undirilishining samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagi omillarini ko'rsatib o'tadi, xususan: - mamlakatda soliq qarzi summalarining paydo bo'lishiga yo'l qo'yishni oldini olishda soliq yukini pasaytirish kelajakda soliq qarzdorliklari kamayishiga olib keladi; - muddatida to'lanmagan soliqlar va yig'implarni undirish strategiyasi faqat belgilangandavr mobaynida o'z ijobiy natijasini beradi.

Bu borada rus tadqiqotchilari, S.N. Aloxin va D.A. Levachevalar (2018) o'zlarining ilmiy tadqiqotlarida soliq qarzini undirish mexanizmining nazariy asoslarini keltirib o'tishgan. Unga ko'ra, ular soliq qarzini undirish soliq bazasini kengaytirish bilan birgalikda uni soliq to'lovchidan undirish murakkabligini ta'kidlab, bu jarayonga alohida yondashuvni inobatga olgan holda soliq qarzi mavjud bo'lgan tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy holatidan kelib chiqib undirish mexanizmni ishlab chiqish kerakligini ta'kidlashgan.

Shuningdek, I. Niyazmetovning (2008) ta'kidlashicha soliq qarzi yuzaga kelishini "QQS va mulkiy soliqlar yukining asosan sanoat korxonalari zimmasiga yuklatilganligi soliq yukining notekis joylashuviga, sanoat korxonalari soliq yukining nisbatan og'ir bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa korxonalarda soliq qarzi muammosini tugatishga yo'l bermaydi. Soliq qarzlarning katta qismi umumbelgilangan soliqlar kesimiga to'g'ri keladi. Bu esa, soliq yukining umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchi korxonalar moliyaviy faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan darajada og'irligidan dalolat beradi.

A. Jo'rayevning (2006) "Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning dolzarb muammolari" mavzusidagi doktorlik tadqiqot ishi davlat budjeti daromadlarini

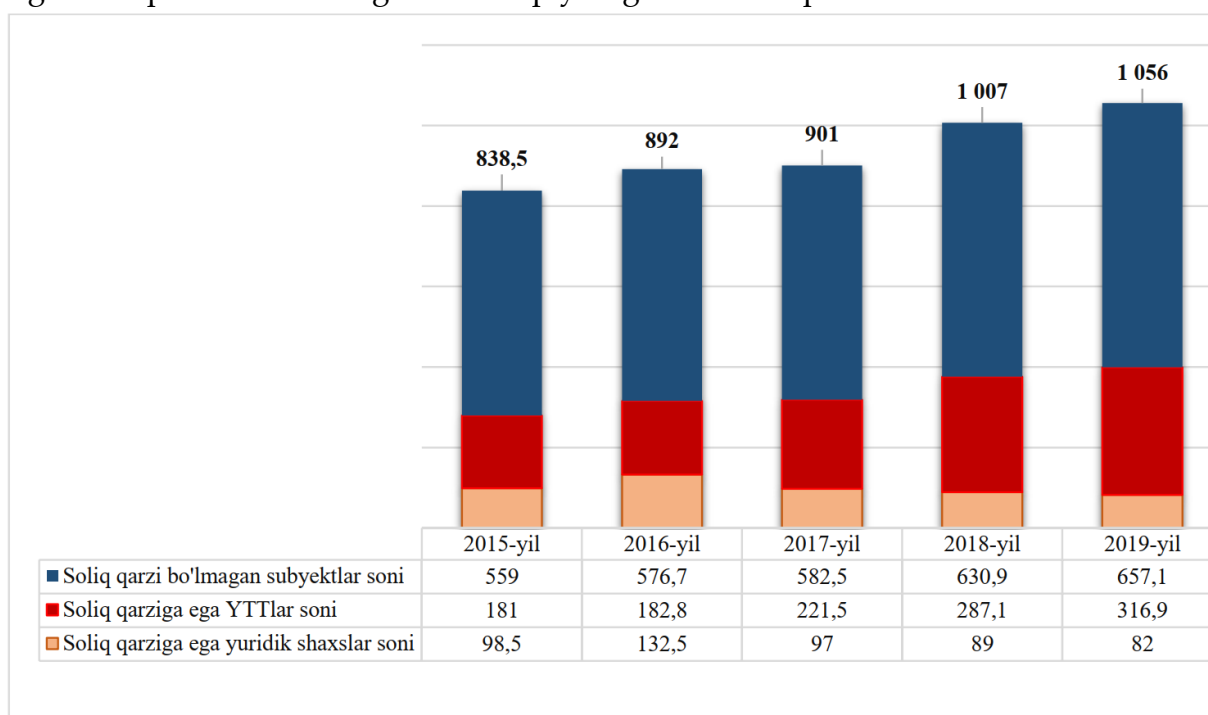
shakllantirish borasidagi muammolarni tahlil qilishga bag'ishlagan. Aynan ushbu tadqiqotda mamlakatimizda ilk bor davlat budjeti solikli daromadlari ijrosida to'lov intizomi, soliqlarni undirishda budjetga qarz (boqimanda) vujudga kelish holatlari tadqiq qilingan.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Methods/Методы).

Tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy mushohada, statistik kuzatish, statistik grafiklardan, qiyosiy tahlil, ma'lumotlarni guruhlash, abstrakt - mantiqiy fikrlash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Ushbu tadqiqot usullari davlat budjeti daromadlarini oshirishda soliq qarzlarini undirish mexanizmini ijobiy yanada rivojlantirish bo'yicha xulosa va takliflarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar va natijalar muhokamasi (Analysis/Анализ).

Davlatimiz tomonidan mustaqillik yillaridan boshlab tadbirkorlik sohasini rivojlantirish maqsadida soliqlardan imtiyoz va preferensiyalar berib kelinmoqda. Buning natijasida, bugungi kunga kelib tadbirkorlik sohasi jadal rivojlandi. Shu bilan birgalikda amaliyotda shunday holatlar ham mavjudki, soliq to'lovchilar obyektiv yoki subyektiv sabablarga ko'ra, belgilangan muddatlarda to'lanishi lozim bo'lgan soliqlar va yig'imlar summasini to'lab bera olmaydi. Ushbu to'lanmagan summa soliq qonunchiligiga binoan, soliq qarzi hisoblanib, soliq organlari tomonidan majburiy undirishga qaratiladi. 2015-2019-yillar mobaynida respublikada faoliyat yuritayotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar soni hamda ular ichida soliq qarziga ega bo'lgan soliq to'lovchilarning ulushini quyidagi 1-rasm orqali ko'rishimiz mumkin.

1-rasm. Respublika bo'yicha soliq qarziga ega bo'lgan yuridik shaxslar hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar soni tahlili (ming dona).

1-rasmdan ko'rinib turibdiki, yuridik shaxslar hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar soni yil sayin o'sish tendensiyasiga ega bo'lib turibdi. Respublika bo'yicha 2015-yilda subyektlar soni 838,5 mingtani, 2016-yilda 892 mingtani, 2017-yilda 901 mingtani, 2018-

yilda 1 007 mingtani va 2019-yilda 1 056 mingtani tashkil etgan. Bu 2019-yilda 2015-yilga nisbatan 217,5 mingtaga yoki 20,6 foizga ko'payganligini anglatadi.

Xulosa va takliflar (Conclusions/Заключения).

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, so'nggi yillarda soliq stavkalarining pasaytirilishi, tadbirkorlik subyektlariga o'zlarining faoliyatlarini olib borishda yengillik va keng imkoniyat yaratmoqda. Shunga qaramay soliq qarzi mavjud bo'lgan soliq to'lovchilarimiz talaygina. Fikrimizcha soliqlar va yig'imlar bo'yicha qarzdorlikni kamaytirish ularni muddatida va to'liq undirish samaradorligini oshirishda quyidagi takliflar o'z samarasini beradi deb hisoblaymiz: 1. Germaniya davlatida soliq qarzlaridan voz kechish holatlari ko'p uchraydi. Bu ayniqsa kichik tadbirkorlik subyektlariga to'g'ri keladi. O'zbekistonda ham ushbu konsepsiyani qo'llash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunda soliq qarzi kechilayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari kelajakda ishlab ketilishiga ishonch hosil qilinishini e'tiborga olish lozim. 2. Amaliyotda jinoiy ish doirasida o'tkazilgan soliq auditi natijasida qo'shimcha hisoblangan soliqlar, shu jumladan moliyaviy sanksiyalar soliq to'lovchi tomonidan jinoiy ish o'tkazgan vakolatli organing deposit hisobraqamiga to'lanadi, lekin ushbu summa soliq organining bazasida ko'rinmaydi va soliq to'lovchining shaxsiy kartochkasida aks etmaydi. Buning oqibatida soliq to'lovchining hisobraqamiga avtomat inkasso topshiriqnomasi qo'yiladi hamda soliq to'lovchi ikki yoqlama soliq tortilishiga olib keladi. Mazkur masala yuzasidan Soliq kodeksiga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. 3. Xorij tajribasida soliq qarzini majburiy undirish bilan shug'ullanadigan alohida xususiy firmalar mavjud. Soliq qarzi uzilmaganda soliq organi mazkur firmalar bilan hamkorlikda undirish tizimi yo'lga qo'yilgan. O'zbekistonda ham ushbu tizimni joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. 4. Jismoniy shaxslar tomonidan yer va mol-mulk soliqlari o'z vaqtida to'lanishi va ularda to'lov mas'uliyatini oshirish maqsadida, soliqlarni kechiktirib to'lagan har bir kun uchun penya hisoblash bilan birgalikda to'lov intizomini buzganligi uchun ma'muriy jarimaqo'llanilishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar (References/Литературы)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947-sonli farmoni. 2017-yil 7-fevral.
3. Margherita Ebraico. An Assessment of the Performance of the Italian Tax Debt Collection System // Taxation papers. – 2015. P-53. Michael Brostek. Tax debt collection IRS needs to better manage the collection notices sent to individuals. // United States government Accountability office. -2009. P-27.
4. Алихин С.Н., Левачева Д.А. Эволюция механизма принудительного взыскания задолженности перед бюджетом. // Налоги. – 2018 г. –С.28.
5. Виноходова И.Г. Совершенствование практики взыскания задолженности организаций по налогам и сборам. // Научное статья., 2019 г.–С.22.

6. Sh. Toshmatov. Korxonalar iqtisodiy faolligini oshirishda soliqlar rolini kuchaytirish muammolari. Doktorlik ishi. Avtoreferat. T.: 2008-yil.
7. I. Niyazmetov. Soliq yukining tadbirkorlik subyektlari moliyaviy faoliyatiga va budjet daromadlariga ta'siri tahlili. Nomzodlik ishi. Avtoreferat -2008-yil.
8. A. Jo'rayev. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning dolzarb muammolari. Doktorlik ishi. Avtoreferat. T.: 2006-yil.
9. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida tayyorlandi.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining rasmiy veb sayti: <http://www.soliq.uz> ma'lumotlari.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5837-sonli Farmoni. 2019-yil 26-sentabr.
12. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 461-modda. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020-yil. – 640 bet.
13. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining rasmiy veb sayti: <http://www.soliq.uz> ma'lumotlari.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

